

Julia

ROSITA
STEENBEEK

JULIA

Vrijgevochten keizersdochter

2022 Prometheus Amsterdam

Ter nagedachtenis aan mijn moeder

© 2022 Rosita Steenbeek

Omslagontwerp Suzan Beijer

Omslagbeeld Alma Tadema, *The Favourite Poet*

Foto auteur Vincent Mentzel

Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3592 8

PROLOOG

In het donker moet ik niet alleen op de gaten in de weg letten, maar ook op de takken laurier die het onweer over de stoep heeft gesmeten. Stilte is neergedaald op de lege Via Claudia, waarvan het warme asfalt dampt als een zwavelstroom.

Wanneer ik om het Colosseum heen ben, strekt de Via dei Fori Imperiali zich zegevierend voor me uit. De zuilen van de fora zijn wit in Oscarwinnend licht: lichtmeester Vittorio Storaro, die ook besliste over licht en schaduw in films als *Novecento* en *Apocalypse Now*, heeft op verzoek van het gemeentebestuur de fora van de Romeinse keizers elk op een andere manier in de schijnwerpers gezet.

Ik loop langs de kerk van de heilige Cosmas en Damianus, christelijke tweelingbroers die de heidense Castor en Pollux vervingen. Daarnaast staan zeven roze zuilen van Egyptisch graniet die hoorden bij de antieke vrede-stempel. Ze werden opgedolven, gerestaureerd en onlangs overeind gezet. Het Rome van vandaag is trots op die herrezen zuilen, maar de keizers die roerloos in volle wapenrusting voor de restanten van hun fora staan, lijken te hoonlachen. Al die geldsommen en zorg voor geplakte pilaren die niets te stutten hebben, drommen mensen vol ontzag voor een geplunderde ravage.

Maar we willen de resten van die grootse tijd kunnen blijven zien. We willen het bewijs dat het oude Rome werkelijk bestond,

we willen het kunnen aanraken. Altijd ontroert het tussen de brokstukken door te wandelen. Het liefst in het uur tussen hond en wolf, *inter canem et lupum*, wanneer de hond zijn rust zoekt en de wolf zijn prooi, wanneer de zon plaatsmaakt voor de maan. Ook nu is de verlichting toverachtig en wekken de zorgvuldig opgestelde ledlampen muren en zuilen tot leven. Steen waar de kleur vanaf is gespoeld, steen die verbleekte bij het zien van grandeur en geweld, die sidderde door het schallen van tuba's en hoornen, het gestamp van legers, van triomftochten, steen die rood kleurde van bloed.

Op het Forum van Nerva springen de gebeeldhouwde randen die ooit een fries versierden tevoorschijn uit het donker als stroken witte kant.

Ik blijf staan.

Op het aangrenzende forum, dat van Augustus, zie ik de keizer, zijn driehoekige gezicht omlijst door een lauwerkrans, marmerblank. Hij wordt groter, lijkt op me af te komen. Hij heeft gefronste wenkbrauwen, de kin geheven, de blik in de verte alsof hij uitkijkt over een eindeloos slagveld.

Hij was blond en blauwogig, niet groot maar goedgebouwd. Alleen degenen die vlak bij hem stonden zagen hoe klein hij was. Nu is hij reusachtig, als de zuil van Trajanus die in de verte krijt-wit afsteekt tegen het zwart. Hoe machtiger Augustus werd, hoe knapper hij leek, en zijn lichaam kreeg de volmaaktheid van een Griekse atleet.

In het donker zitten mensen op tribunes, hun ogen gericht op het forum. Ze hebben koptelefoons op. Ook ik huur er een en ga zitten.

Het beeld van een zeer jonge Augustus, die toen nog Gaius Julius Octavianus heette, vult de gigantische achtermuur. Hoorngeschal en trommels klinken, gevolgd door de bekende stem van een televisiepresentator. 'Op negentienjarige leeftijd bevond Octavianus zich ineens aan de top van de macht, verrast als zoon te zijn geadopteerd door Julius Caesar en tevens tot zijn erfgenaam gemaakt.'

Er wordt verder ingezoomd op het marmeren gezicht met de lokken op het voorhoofd. ‘Een onervaren wat ziekelijke jongen, die gemakkelijk te manipuleren zou zijn, wat een misvatting bleek.’ Octavianus was slim en bezat politiek instinct. Tegenstanders en rivalen ruimde hij stuk voor stuk uit de weg. Eerst Brutus en Cassius, daarna Sextus Pompeius en vervolgens Marcus Antonius en Cleopatra. Hij werd *princeps*, pontifex maximus, Augustus, de verhevene, Vader des Vaderlands en uiteindelijk een god.

Als Octavianus Brutus en Cassius, de moordenaars van Julius Caesar, zou verslaan, zou hij, zo zwoer hij, een tempel oprichten voor Mars Ultor, Mars de Wreker. De tempel voor de oorlogsgod zou verrijzen midden op zijn forum dat hij bekostigde met zijn oorlogsbuit, de plek waar wij nu zitten.

Vaak droomde ik ervan het antieke Rome te zien in oude luis-ter en nu gebeurt het voor mijn ogen. We zien hoe met licht steigers worden gebouwd tegen de hoge achtermuur. Hijskranen, die door een ingenieus systeem het gewicht van vier olifanten kunnen tillen, takelen zuilen en kapitelen omhoog en zetten ze op hun plek. Met licht worden ook de vele niet meer bestaande pilaren opgericht. Er wordt ingezoomd op kapitelen met gevleugelde paarden en acanthusbladeren.

Overall in Rome rezen onder Augustus’ heerschappij gebouwen op, theaters, tempels, thermen, aquaducten, en niet alleen in Rome, maar in heel het rijk. Op een muurvullende kaart zien we hoe dat stipje aan de Tiber zich naar alle windstreken uitbreidde. Dit stipje werd de caput mundi. Via zeven aquaducten stroomde zevenhonderd miljoen liter drinkwater per dag de stad in. Water, een van de geheimen van het succes.

Het stroomt over de cyclopische achtermuur die was gebouwd om het forum te beschermen tegen de branden die vaak uitbraken in de volkswijk erachter, de Suburra. Water verandert in vuur, vlammen laaien op.

Roerloos zitten de mensen te kijken.

In het jaar 2 voor Christus was de tempel voor Mars de Wreker klaar en hij zou groots worden ingewijd. Augurs waren uitgenodigd om uit het vlieggedrag van vogels op te maken wat de juiste dag zou zijn voor de inhuldiging.

De treden naar de ingang, die zich bevindt op een hoog podium waardoor de tempel nog groter leek, liggen er nog en springen er in het volle licht nu uit. Razendsnel wordt de rest aangevuld en herrijst de tempel met dicht bijeen staande zuilen. Op het fries bestormt een zegekar de hemel, een vierspan met de keizer, geflankeerd door gevleugelde vrouwen in wapperend gewaad, een lauwerkrans in de opgeheven armen.

De deuren gaan open naar een caleidoscopische ruimte, duizelingwekkend van kleur met pilasters van geel marmer rondom. Voor de achterwand staat, met zijn hoofd bijna tegen de zoldering, het beeld van Mars de Wreker met Venus aan zijn zijde.

Dan lost de tempel weer op in de nacht en vliegt een zwerm witte vogels over de donkere achtermuur.

Beelden van de keizer vullen het projectiescherm, koppen, bustes, van heersershoofd tot welgevormde tenen, jong, iets ouder, met en zonder eikenkroon of lauwerkrans, in wapenrusting, toga, als pontifex maximus. Knap, perfect, ongenaakbaar, goddelijk.

‘Nooit bloeide Rome zoals onder keizer Augustus,’ klinkt het tot slot. ‘Veel van wat hij tot stand bracht maakt nog steeds deel uit van ons leven.’

De aftiteling glijdt langs de antieke muur, waarna de muziek verstomt, de lichten doven.

Het is donker en stil.

Zwijgend verlaat het publiek de tribune.

Gekrijs, hard en snerpand.

Ik schrik.

Meeuwen vliegen opgewonden rond over het verlaten forum.

Ze gaan maar door, in wilde cirkels. Het is alsof ze iets willen zeggen, alsof ze het er niet mee eens zijn.

In de zoele nacht loop ik naar huis.

Niets werd gezegd over minder prettige trekjes van Augustus en geen woord werd gewijd aan Julia, zijn enige kind. Onlangs stond met grote letters in de krant 'Hoofd van Julia gevonden', naast een foto van een marmeren kop op de zwarte grond met een glimlach die door de modder heen brak. Een smalle vlecht lag rond de schedel. Er zaten gaatjes in de oren waar gouden oorringen in hebben gezeten. Waarschijnlijk was het beeld kapotgeslagen vlak na haar verbanning in het jaar 2 voor Christus, en zijn de brokstukken begraven.

Tussen al die marmeren beelden in al die musea zocht ik altijd naar Augustus' dochter maar vond haar niet. Ook de munten met haar beeltenis werden omgesmolten.

Op de tentoonstelling in Rome gewijd aan Augustus, in 2014, tweeduizend jaar na zijn dood, zag ik tussen de schare marmeren koppen van familieleden eindelijk de kop van Julia, afkomstig uit het museum van Korinthe. Een naar het driehoekige neigend gezicht, net als dat van haar vader, ver uit elkaar staande grote ogen, een middelgrote mond met volle lippen, het haar als een diadeem rond de schedel gedrapeerd, met een kleine wrong boven het voorhoofd. Een ernstige blik.

Een neus die eraf gebroken was.

Wanneer ik langs het Forum van Caesar loop besef ik dat hij dezelfde route liep naar de plek waar hij werd vermoord, bij mij om de hoek. Julius Caesar was de grootvader van Julia doordat hij Octavianus adopteerde als zoon.

Aangekomen op het plein bij mijn straatje leun ik over de reling rond het dieperliggende opgegraven gebied, buig me voorover en kijk naar de muur van de hal waarin de moord werd gepleegd die

hier elk jaar op de idus van maart wordt nagespeeld. De zuilen lichten op in het schijnsel van de maan. Caesar heeft diezelfde zuilen gezien van deze tempels die er toen al eeuwen stonden. Ook Julia, die ongetwijfeld nog veel over de aanslag heeft horen praten.

Al jaren loop ik langs de gebouwen die genoemd zijn naar de mannen uit Julia's leven, maar wie was zij? Meer dan dat ze werd verbannen wegens overspel weet ik niet. Door het hele rijk zullen haar beelden hebben gestaan, net zoals die van andere keizerlijke familieleden, van Britannia tot Armenia, van Keulen tot Carthago. Men is erin geslaagd die stuk voor stuk te vernietigen.

Ik wil haar leren kennen, die vrouw over wie zoveel kwaadgesproken is. Ze zou zich in ieders armen hebben gestort, ook op de heiligste plek, waar haar vader de wetten afkondigde tegen zedeloos gedrag.

De geschiedenis van het oude Rome is geschreven door mannen. Hun boeken en brieven werden uitgegeven en overgeleverd, hun daden vastgelegd voor het nageslacht. Passages gewijd aan vrouwen zijn afkomstig van mannen, die hen vrijwel enkel ten tonele voeren als moeder, echtgenote of dochter van de mannelijke hoofdrolspeler. De fragmenten die tot ons zijn gekomen over Julia maken nieuwsgierig, ze suggereren het beeld van een vrouw die in een mannenwereld haar eigen leven probeerde te leiden. Er wordt verwezen naar haar vrijheid op amoreus gebied, haar gevatheid, maar tijdgenoot Nicolaas van Damascus, een joodse historicus, noemt ook een reis naar Troje die Julia op eigen houtje ondernam en de laat-Romeinse geleerde Macrobius vermeldt haar 'liefde voor de letteren en grote eruditie'.

Ik ga op zoek naar haar, niet alleen via teksten, maar ook via plekken waar haar leven zich heeft afgespeeld. Veel is er nog, tweeduizend jaar na dato, zoals het huis waar ze werd geboren.

GEBOORTEHUIS VAN JULIA

In de verte staan de hoge bogen van een aquaduct. Vanuit afgelegen bronnen stroomde daar ooit het water hoog boven de hoofden naar paleizen, thermen, fonteinen, vijvers, tuinen, privé-wc's van keizers. Daar is de toegang tot de Palatijn, de heuvel waarop de machtigen samenhuisden en waarvan de naam nog resoneert in 'palazzi' en 'paleizen'.

Roodbruine ruïnes en felgroene pijnbomen rijzen op tegen de blauwe lucht en voeren de diepte in doordat ze worden weerspiegeld in plassen regenwater. Het is stil, op het gezang van een enkele vogel na. De frisse geur van dennen hangt rond de duizenden jaren oude stenen. Op dit vroege uur is er nog vrijwel niemand. Jaren geleden mocht ik mee met een bevriende archeoloog naar het kort daarvoor ontsloten huis van Augustus. Voorzichtig daalden we af via een gat in de grond. Nu is de Domus Augusti soms open voor publiek.

Ik manoeuvreer tussen de plassen door langs raadselachtige resten van gebouwen. Af en toe lijkt een muur te fluisteren: 'Ik hoorde bij het paleis van Domitianus, hier woonde Cicero, dit was de tempel voor Jupiter, Heliogabalus, Victoria... Hier liep Marcus Antonius. Hier flirtte Ovidius met een getrouwde vrouw.' Ik volg de bordjes naar het huis van Augustus en dat van zijn echtgenote

Livia tot ik op een terrein kom met antieke brokstukken en moderne gebouwen.

Gebogen over een metalen leuning kijken mensen naar beneden, waar muren staan van grijze steen. 'Hier lag het hol van de wolvin die zich ontfermde over Romulus en Remus,' zegt een Franse gids. 'Hier werd de stad gesticht, en daarom koos Augustus in 42 v.Chr. deze plek voor zijn huis.' Een Engelse gids komt aangelopen en vertelt haar gevolg hoe de held Aeneas uit het brandende Troje vluchtte en de stamvader werd van Augustus en zijn heersersdynastie. Flarden poëzie, ontsproten aan de fantasie van dichters als Homerus en Vergilius, worden als waargebeurde feiten aan de gretig luisterende mensen voorgeschoteld, feit en fictie soepel met elkaar vermengd tot de geschiedenis van Rome en de familiegeschiedenis van Augustus. Zo doen ze dat ongetwijfeld ook in het Chinees, Russisch, Japans, Spaans en de vele andere talen die hier klinken.

Over de plek waar ik jaren eerder afdaalde door het gat in de grond is nu een gebouw gezet waarlangs een metalen trap naar beneden voert. Daar staat een deur open die toegang geeft tot een grote schaars verlichte ruimte met antieke muren waarvan sommige zwaar beschadigd zijn. Er ligt een metalen pad langs, geflankeerd door draden die een strenge stem activeren wanneer je te dichtbij komt. De kamers waar ik destijds doorheen kon lopen liggen nu achter glas, als aquaria voor schimmen. Hier liep hij rond, Augustus, de man van de kalender en de Bijbel, hier klonk zijn stem. Hij raakte deze steen aan en zag dezelfde schilderijen. Hier werd Julia geboren in 39 voor onze jaartelling, in dit huis waarvan nog slechts enkele kamers bestaan, omdat het werd getroffen door de bliksem tijdens een verschrikkelijk onweer. Maar er staat ook nog zoveel wél overeind, grote stukken van het decor waarin de geschiedenis die bijna de hele wereld kent zich heeft afgespeeld. De resten maken de geschiedenis aanraakbaar, bewijzen dat de mensen echt hebben bestaan en brengen hen dicht-

terbij. Ook Julia. Waar tekst ontbreekt zijn er muren, stukken steen, al dan niet beschilderd, zijn er de locaties. Samen met het geschreven woord helpen ze tijd en mensen op te roepen.

Ik leg mijn hand op een muur die er toen al stond, maar ontdaan is van pleister. De koude steen wordt warmer onder mijn aanraking, de kleuren keren terug, groene ranken kronkelen over een rode ondergrond.

De blossen op de wangen van Scribonia zijn net zo vurig als de muur, haar donkere haren liggen verwilderd uitgespreid over het witte kussen. Ze heeft een serene uitdrukking op haar gezicht.

‘Kijk, uw dochter Julia,’ zegt de mollige vroedvrouw. ‘Helemaal gaaf. Is ze niet prachtig?’

Ze legt de gewassen en in een rode doek gewikkelde baby in de armen van haar moeder.

Scribonia kijkt zwijgend naar het kleine gezichtje, de oogjes die nieuwsgierig observeren.

‘Zo heb ik een pasgeborene nog nooit zien kijken,’ zegt de vroedvrouw.

‘Ja,’ reageert Scribonia. ‘Alsof ze zich afvraagt waar ze in verzeild is geraakt.’

‘En geen kik. Ook niet bij het baden. Ze bleef maar om zich heen kijken.’

Scribonia aait over het hoofdje, de minuscule handjes. De slavininnen staan vertederd rond het bed en geven zachtjes commentaar. Een haalt een glas water voor de kraamvrouw, een ander fatsoeneert de lange strengen haar.

De vrouwen vallen stil en kijken naar de deur. Daar verschijnt de man die net vader is geworden. Octavianus loopt de kamer in met langzame stap, de kin geheven.

De eerste blik is voor zijn dochter, daarna gunt hij een klein knikje aan de moeder.

‘Wilt u uw dochter even vasthouden?’

Weer een knikje.

Een slavin neemt Julia uit de armen van haar moeder en legt haar in die van haar vader.

Zijn gezicht vertoont geen teleurstelling omdat het een meisje is, maar dat zegt niets, want emoties toont hij zelden en bovendien zal hij erop vertrouwen zonen te verwekken bij zijn aanstaande. Toch lijkt hij het wat ongemakkelijk te vinden.

Julia begint te huilen. Haar vader buigt iets achterover.

‘Ze is bang voor me,’ zegt hij met een lachje.

De slavin neemt de baby weer over en geeft haar terug aan Scribonia. Julia is meteen weer stil en blijft kijken met die geconcentreerde blik. Een baan licht valt door een raam en laat het rood van de muur gloeien, de zwart-witte mozaïekvloer glanzen.

Octavianus geeft een teken aan de vroedvrouw dat hij haar wil spreken, waarna ze samen de kamer uit lopen.

Vanuit de gang klinken hun gedempte stemmen.

‘Dat kan niet,’ hoort Scribonia de vroedvrouw zeggen. ‘Ze moet zeker een week bijkomen.’

‘Dan op een andere plek,’ reageert hij bits. Daarna verwijderen zijn voetstappen zich door de gang. En zo verdwijnt hij uit Scribonia’s leven; hij verstoot haar, zodat haar plaats vrijkomt voor zijn nieuwe liefde.

De vroedvrouw is zichtbaar aangeslagen wanneer ze in de kamer terugkomt.

‘Ik wist het,’ zegt Scribonia geruststellend. ‘Ik wist dat ik van mijn kind zou moeten scheiden. Zorg goed voor haar.’

Octavianus wil dat Scribonia zo snel mogelijk het paleis verlaat en wilde de baby nu al bij haar weghalen, maar de vroedvrouw heeft bedongen dat ze in elk geval deze dag nog samen mogen zijn.

Ze was erop voorbereid, maar toch snijdt de scheiding van haar dochttertje Scribonia door hart en ziel, alsof een deel van haar-

zelf wordt afgerukt. Van haar echtgenoot is ze nu bevrijd. Er is nooit sprake geweest van enig gevoel voor elkaar, hun verbintenis was voor Octavianus politiek een handige zet. De banden met de machtige Pompeius werden erdoor verinnigd, aangezien Scribonia's broer was getrouwd met zijn dochter, maar inmiddels liggen de verhoudingen anders en komt ze niet meer van pas.

Ik loop verder en kom langs wat er over is van de twee bibliotheken, een Latijnse en een Griekse. Een blikseminslag beschadigde ze zwaar. Een enkele nis waarin de boekrollen waren uitgestald, tekent zich nog af. Hier zal Scribonia vaak te vinden zijn geweest, met haar passie voor de letteren en haar vele literaire vrienden. Haar naam kon niet toepasselijker zijn. Van Horatius kocht ze zijn slaaf en leermeester, die een belangrijk boek schreef over spelling onder de naam Scribonius Aphrodisius en die later door haar werd vrijgelaten.

Scribonia zal hier regelmatig hebben zitten lezen.

‘Ook hier wil ik even een laatste blik werpen,’ zegt Scribonia tegen de vroedvrouw die haar een week na de bevalling begeleidt naar de kamer van Julia om in het geheim afscheid te nemen van haar dochttertje.

Ze loopt langs de boekrollen, langs al die werelden waarin ze liever verkeerde dan bij haar man. Hier had ze de mooiste tijden doorgebracht, in haar eentje lezend, maar ook tijdens de literaire avonden die ze organiseerde toen de ruimte gevuld was met vrienden, er bevlogen werd gepraat, voorgedragen en ook veel gelachen. De rol van gastvrouw lag haar, ze kende iedereen en hield ervan mensen met elkaar in contact te brengen. Haar echtgenoot vertoonde zich gelukkig zelden op deze bijeenkomsten; als dat wel gebeurde, ervoer ze dat als drukkend en was de sfeer minder ongedwongen. Wanneer Octavianus zijn erotische versjes begon

te debiteren geneerde ze zich dood, niet vanwege het onderwerp, maar door de onbeholpen formulering.

Hier zal ze nooit meer komen, maar haar vrienden hoopt ze allemaal terug te vinden. Wanneer zou ze Julia weer zien? Zou dat ooit gebeuren?

Ze volgt de vroedvrouw naar de kamer van haar dochter. In het midden van de kleurig beschilderde ruimte staat de wieg, met een lege stoel ernaast waar gewoonlijk een slavin waakt, maar die nu even door de vroedvrouw is weggestuurd.

Scribonia buigt zich over de wieg. Julia ligt te slapen.

Ze is al ietsje gegroeid, haar gezichtje vredig en gaaf.

‘Ik wil haar nog eenmaal in mijn armen houden.’

De vroedvrouw wil de baby pakken, maar Scribonia neemt haar dochttertje zelf al uit de wieg, houdt haar tegen zich aan met haar hand beschermend om het hoofdje en blijft lang zo staan, terwijl ze naar het slapende gezichtje kijkt en in stilte bidt dat het lot haar goedgezind zal zijn. Ten slotte drukt ze haar lippen op het voorhoofd van Julia en legt haar terug.

Daarna is Scribonia nooit meer in dit huis gezien.

Kort na Scribonia's vertrek doet Livia haar intrede, als vorstelijke bruid, gehuld in het geel dat op goud lijkt. Net als haar bruidegom beweegt ze statig en met geheven kin, wat bij haar natuurlijker overkomt dan bij Octavianus. Ze is lang, heeft een driehoekig gezicht met strakke trekken, een rechte neus, kleine mond en grote ogen. Soms verschijnt er een begin van een glimlach om haar lippen, maar die wordt nooit een spontane lach en haar ogen blijven koel. Tijdens een diner was Octavianus bezweken voor de schoonheid, intelligentie en krachtige uitstraling van deze negentienjarige, maar de liefde zal zeker aangewakkerd zijn doordat Livia uit een van de belangrijkste families stamt van de conservatieve aristocratie, de elite die de Republiek wilde bewaren en zich